

5. Розлам Револуційної Української партії//Гермайзе О. Нариси з історії революційного руху на Україні. Т. 1. К., 1926. С. 384.
6. Праця. 1905. № 11.
7. Там само. № 12.
8. Там само. № 13—14.
9. Дорошенко В. Вказ. праця. С. 40.
10. Центральний державний історичний архів України. Ф. 274. Оп. 1. Спр. 1049. Арк. 132.
11. Там само. Ф. 275. Оп. 1. Спр. 678. Арк. 34.
12. Там само.

О. І. ДОМБРОВСЬКИЙ

ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ ВІЙСЬКОВИЙ З'ЇЗД

Лютневі події 1917 р. в Петрограді дали поштовх до розгортання національно-визвольного руху в різних регіонах Російської імперії, в тому числі і на Україні.

Особливого розмаху цей рух набрав в армії де в умовах першої світової війни була зосереджена найбільш активна частина чоловічого населення. З 15 755 тис. мобілізованих за період війни до російської армії понад 6 млн. були з України¹. Всюди де служили українці утворювалися окремі українські підрозділи з тим, щоб потім можна було повернутися на Україну і влитися в національні збройні сили.

Важливою подією у справі українізації армії став перший український військовий з'їзд, який, на наш погляд, ще не дістав достатнього висвітлення. Він або зовсім замовчувався в радянській історіографії або, у кращому разі, згадувався кількома рядками в негативному плані. Лише в останні роки появились аналітичні дослідження, присвячені цьому з'їзду². Тим часом резолюції та постанови першого українського військового з'їзду мають неперехідне значення для розуміння революційних подій в Україні у 1917 р., так і для поглибленого вивчення перебігу подій сучасного життя, і зокрема, діяльності по творенню власних національних збройних сил.

Скликаний за ініціативою Українського військового комітету при підтримці Центральної Ради, перший український військовий з'їзд розпочався у Києві у приміщенні Педагогічного музею 5 травня 1917 р. В його роботі взяли участь понад 900 делегатів від українських груп і організацій армій усіх фронтів, Балтійського й Чорноморського флотів,

окремих гарнізонів і округів не тільки України, а й Росії, які представляли понад 1,5 млн. військових українців. Скликаючи з'їзд, Рада звернулася до української фракції Петроградської Ради робітничих і солдатських депутатів з проханням сприяти тому, щоб усі делегати змогли прибути на з'їзд і остання підтримала її звернення³.

З'їзд відкрив голова Центральної Ради М. С. Грушевський. Військовий комісар Київського військового округу полковник К. М. Обручев, російський есер, який невдовзі очолив округ, вітаючи делегатів з'їзду, підкреслив свою прихильність до українського руху у військах. Він побажав, щоб з'їзд вирішував не тільки суто військові, а й соціальні та національні питання.

На першому засіданні головував С. В. Петлюра, який виступав з промовою про завдання з'їзду і закликав делегатів до спокійної, виваженої роботи.

На вечірньому засіданні того дня з'їзд схвалив такий порядок денний: 1) ставлення до поточних подій, Тимчасового уряду, Рад робітничих і солдатських депутатів; 2) ставлення до війни; 3) українізація військ; 4) підтримання дисципліни і боротьба з дезертирством; 5) земельне питання; 6) питання освіти; 7) майбутній військовий з'їзд; 8) вибори Тимчасового Українського військового Генерального Комітету (УГВК)⁴.

Як відзначив у своїй праці П. Христюк, «з'їзд цей, як і пізніші військові з'їзди і взагалі весь військовий український рух, відіграв досить визначну роль в українській визвольній боротьбі. Стоючи на становищі єдності загально-російського революційного фронту і уділивши багацько уваги скріпленню фронту і піднесенню його боєздатності, зокрема спливши докладно на справі боротьби з дезертирством і не захоплюючись самостійницькими гаслами, — з'їзд в той же час рішуче і в категоричній формі підтвердив ухвали Національного Конгресу і зажадав їх негайного здійснення»⁵.

Доповідь з першого питання зробив Ф. О. Салецький. Відзначивши, що самодержавство повалено повсталим народом, він наголосив на тому, що всі народи повинні бути вільними. Але ні Тимчасовий уряд, ні Ради робітничих і солдатських депутатів не можуть дбати про інтереси українського народу, оскільки в складі уряду не було жодного представника від України, а в Радах робітничих і солдатських депутатів українці представлені недостатньо. Він висунув ряд вимог до Тимчасового уряду, виконання яких забезпе-

чило б йому підтримку українського народу — затвердження в його складі поста міністра у справах України, який би захищав інтереси українського народу і представляв рішення його представницького органу — Центральної Ради; негайне оголошення Тимчасовим урядом акта про автономію України; пропорційне поповнення Рад робітничих і солдатських депутатів представників від української демократії; створення українського війська⁶.

Ці вимоги підтримані рядом ораторів — прапорщиками Микитюком (від Саратовського гарнізону), В. Потішком (від фронту), Величковським, підпоручиком Сукуренком.

Від Одеського українського коша виступив військовий лікар І. М. Луценко, який висловив побажання перебудувати Росію на федеративних засадах. Водночас він звернув увагу на вороже ставлення кадетів до українського питання і висловив сумнів, що Петроградська Рада робітничих і солдатських депутатів, навіть реорганізована, змінить свої погляди на нього⁷.

6 травня на з'їзді головував М. І. Міхновський. На цьому засіданні прапорщик Різник зачитав постанову Калузької Ради робітничих і солдатських депутатів, в якій вона відмовила українцям в організації національних частин. Він закликав делегатів з'їзду не чекати надання Україні автономії до Установчих зборів, оскільки може статися, що «ніхто її не дасть». Капітан Плюйко повідомив, що солдатів на фронті хвилює доля УЦР і вони вимагають, щоб Тимчасовий уряд оголосив автономію України. Інший делегат Герасимів, що прибув на з'їзд з Петрограда, розповів присутнім про ставлення до українізації частини з боку Петроградської Ради робітничих і солдатських депутатів⁸.

Характеризуючи роботу першого українського військового з'їзду, Д. Дорошенко звернув увагу на те, що «Петлюра і Винниченко старалися вдержати з'їзд в рамках лояльності щодо Тимчасового Правительства і не допустити його до «націоналістичних» і «мілітаристичних» ухилів⁹. Саме на цьому засіданні В. К. Винниченко виступив з великою промовою, в якій відзначив, що революція, зроблена робітниками і селянами, дозволила українцям збиратися і організовуватися. «Ото ж не треба кидати нашого спільника, російську демократію..., заявив він, — хоча де в чому з нею ми не згодні... Ми зв'язані історично, політично, економічно, культурно з Російською державою, а значить і з російською демократією». І на завершення він сказав: «Ми не збираємось би-

тись на штики з російською демократією, але не допустимо, щоб і вона йшла з штиками проти нас»¹⁰.

Проект резолюції з першого питання порядку денного вніс В. К. Винниченко. Ряд делегатів запропонували взагалі не приймати ніякої резолюції, але їм слушно зауважили, що на неї чекають у військах. Крім цього проекту, було подано ще два, і з'їзд ухвалив передати їх для узгодження до комісії, до складу якої ввійшло 8 чоловік.

На цьому засіданні з'їзд одностайно прийняв остаточний текст резолюції «Про автономію України», запропонований В. К. Винниченко. В інтересах припинення національних конфліктів на Україні і на фронті, які можуть принести велику шкоду загальній справі революції, в інтересах якнайбільшого поєднання і згоди всіх демократичних мас на Україні, — зазначалося в ній, — Український військовий з'їзд вважає необхідним вимагати від Тимчасового правительства та Ради Солдатських і Робітничих Депутатів негайного оголошення особливим актом принципу національно-територіальної автономії України, якнайкращого забезпечення всіх національно-політичних прав. Українського Народу і всього краю. Першим кроком до реального здійснення цього акту З'їзд вважає необхідним негайне призначення при Тимчасовому урядові міністра по справах України¹¹.

Великий інтерес виявили делегати з'їзду до питання про ставлення до війни. На виступ записалося близько 30 чоловік, серед них — О. Шаповал, М. І. Міхновський, Білокінь, М. Д. Масюк, І. М. Луценко та ін. Головне, що вони відстоювали у своїх виступах, — це домагатися автономії України в Федеративній Російській республіці та створення українських підрозділів. Підкреслювалося, що це забезпечить їх боекватність. Висувалася також вимога припинення війни й укладення миру без анексій і контрибуцій. Ряд ораторів приєдналися до заклику Петроградської Ради робітничих і солдатських депутатів вести війну до переможного кінця, активно захищати на фронті завойовані свободи¹².

На вечірнє засідання 6 травня прийшло близько 100 представників українського кооперативного з'їзду, що на той час відбувався в Києві. Вітаючи їх М. І. Міхновський наголосив на тому, що об'єднання «сил землі і зброї» становить таку силу, яку не здолає ніхто¹³.

За зачиненими дверима з'їзд розглянув питання про українізацію армії. З доповіддю про будівництво національного війська виступив С. В. Петлюра, який вніс проект ре-

золюції, розробленої Президією. В ній відзначалося, що старий принцип формування армії з представників різних національностей був антидемократичним, послаблював сили кожної нації. По-друге, наголосив він, після трьох років війни армія значно втратила свою боєдатність. З'їзд визнав одним із справді могутніх заходів піднесення духу армії негайну «націоналізацію армії на національно-територіальнім принципі» і, зокрема, необхідність організації української армії. Для цього пропонувалось у всіх тилкових військових частинах військових-українців, солдатів і офіцерів виділити в окремі підрозділи. На фронті це виділення мало проводитися поступово, залежно від воєнного стану, щоб воно не викликало дезорганізації армії.

Щодо флоту з'їзд ухвалив, щоб Чорноморський флот, більшість особового складу якого становили українці, і надалі поповнювався виключно ними. На Балтійському флоті з'їзд запропонував укомплектувати українськими командами тільки деякі кораблі.

Для практичного здійснення програми будівництва національної армії з'їзд постановив створити Тимчасовий Український Військовий Генеральний Комітет (УГВК) при Центральній Раді, який мав відати всіма військовими справами і працювати в тісному контакті з російським Генеральним штабом¹⁴.

В останній день роботи з'їзд постановив вимагати асигнування Українській Центральній Раді коштів з казни на національні потреби, оскільки вона «робить велике державне діло». В іншій резолюції — щоб весь склад адміністрації на Україні був негайно поповнений пропорційно представниками всіх національностей, які проживали в краї. Визнавши УГВК державною установою, з'їзд окремою резолюцією ухвалив, що він утримуватиметься на державні кошти. Визначити дату скликання наступного військового з'їзду доручалося УГВК.

У гострій боротьбі проходили вибори членів до УГВК, оскільки від того, хто увійшов би до складу, значною мірою залежав дальший розвиток українського військового руху. До комітету було обрано 18 осіб: військовий чиновник С. В. Петлюра (голова комітету), солдат запасу В. К. Винниченко, військовий лікар І. М. Луценко, підполковники В. Павленко, В. Р. Поплавко, О. М. Пількавич, Ю. Е. Капкан, матрос С. Д. Письменний, генерал-майор М. Іванов, військовий чиновник І. М. Гореміка-Крупчинський, підпоручики М. І.

Міхновський, А. Чернявський, прапорщики М. М. Полоз, Ф. О. Салецький, А. В. Певний, В. Потішко, солдати Д. Д. Ровинський та С. Граждан¹⁵.

Перший український військовий з'їзд ухвалив ряд рішень, які мали важливе значення для розвитку національного руху в цілому на Україні та поза її межами. Одночасно він сприяв зростанню національної свідомості військових-українців і відіграв значну роль у розгортанні боротьби за створення українських національних частин.

ПРИМІТКИ:

1. Кедровський В. Українізація в російській армії.//Укр. історик. 1967. № 3—4. С. 56.
2. Солдатенко В. Ф. Становлення української державності і проблема збройних сил (березень 1917 р. — квітень 1918 р.)//Укр. іст. журн. 1992. № 5; Щусь О. М. Всеукраїнські військові з'їзди. К., 1992.
3. Киевская мысль. 1917. 6 мая.
4. Вісті з Української Центральної Ради. 1917. Травень. № 7.
5. Христюк Павло. Замітки і матеріали до історії української революції. 1917—1920 рр. Відень, 1921. Т. 1.
6. Вісті з Української Центральної Ради. 1917. Травень. № 7.
7. Робітничая газета. 1917. 7 травня.
8. Там само.
9. Дорошенко Дмитро. Історія України. 1917—1923 рр. Ужгород, 1923. Т. 1. С. 353.
10. Робітничая газета. 1917. 9 травня.
11. Вісті з Української Центральної Ради. 1917. Травень. № 7.
12. Нова Рада. 1917. 7 травня.
13. Киевская мысль. 1917. 9 мая.
14. Вісті з Української Центральної Ради. 1917. Травень. № 7.
15. Там само.

Т. С. ВІНЦОВСЬКИЙ

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ РАДИ В ОДЕСІ

Після Лютневої революції 1917 року в Росії та створення в березні цього ж року в Києві Центральної Ради, хвиля українського національного руху докотилась і до Одеси. Проявом цього руху було створення різних українських громадських організацій, куди входили люди, які прагнули створення Української держави. Але навесні 1917 року, цей рух ще не набув масового характеру. В цій ситуації дуже важливе значення мало створення 17 квітня Одеської Української Військової Ради¹.